

Мета статті – визначити обмеженість соціокультурних підходів у соціологічній концептуалізації ризиків. *Основні завдання*: розглянути особливості соціокультурних підходів концептуалізації ризиків та визначити обмеженість їх інтерпретації понять ризику та безпеки.

Виклад основного матеріалу. Результатом соціологічної рефлексії упродовж попереднього століття стали кілька концептуалізацій щодо ризику. Проблема ризику почала привертати увагу у 1921 році після виходу друком книги американського економіста Френка Найта «Ризик, невизначеність і прибуток». Саме з цього періоду, за даними В. І. Зубкова, «до статистичного трактування ризику додалися економічні дослідження, а сама тема стала звертати на себе увагу все більшої кількості вчених різних спеціальностей і міцно увійшла в науку» [3, с. 13]. Пізніше до проблематики ризиків додалися ризики інформаційної ізоляції, нерозвиненості інфраструктури та інші проблеми, які мали вплив на соціальну політику деяких регіонів США.

Поняття соціальних ризиків скорегувало концепцію ризиків у бік, де він не може бути так однозначно прогнозованим статистичними методами. Окремі соціальні ризики, що пов'язані із захворюванням, недбалістю, нечесністю або безвідповідальністю співробітників набагато важче прогнозувати. Із точки зору засновників теорії «суспільства ризику», соціологічна концептуалізація ризиків ґрунтується на об'єктивних змінах макросоціального рівня. Згідно з У. Беку, перехід до ери ризиків – це процес переходу до ери ризику як об'єктивної необхідності. Як наслідок, «відбувається інституціоналізація соціогенного ризику у повсякденному житті, значного поширення набула девіація поведінки щодо ризик-рефлексії реальних та потенційних еколого-техногенних небезпек» [4, с. 38]. Особливості розвитку модерного суспільства штовхає людину «суспільства ризику» на вандалізм та створення різного роду аварійних ситуацій.

Теорія «суспільства ризику» У. Бека ґрунтується на визнанні нового нормативного ідеалу суспільства – безпеці. Завдяки цьому, нова суспільна стратегія набуває захисного характеру, що проявляється через уникнення більш гіршого. Система цінностей «нерівноправного суспільства» заміщується системою цінностей «небезпечного суспільства», а орієнтація на задоволення нових потреб – орієнтацією на їхнє самообмеження [5, с. 49]. Солідарність суспільства ризику – це солідарність «жертв ризиків», що утворюється за рахунок не об'єктивних чинників, а суб'єктивних відчуттів занепокоєння чи

страху. Оцінка та визначення рівня довіри до існуючих соціальних інститутів й організацій стає важливішим за реальні результати їх діяльності. Таким чином, «суспільство ризику – це суспільство невизначеності, в якому віра в науку і прогрес розхитується, життєві стереотипи руйнуються, що вимагає їх постійного перевизначення, а, отже, проблеми рефлексії і рефлексивності виступають на перший план» [3, с. 32].

На думку багатьох сучасних дослідників, Ніклас Луман, перш за все, пов'язує ризик з такими соціологічними категоріями як «вибір», «рішення», «комунікація» [6, с. 7]. Він пропонує схему розрізнення «ризик-небезпека», згідно з якою ризик тлумачиться як об'єктивний і пізнавальний факт, який може змінюватися незалежно від соціальних процесів і культурного середовища. Згідно його концепції, у сучасному суспільстві немає поведінки, вільної від ризику, що не можливо уникнути ризику, приймаючи будь-яке рішення. При цьому, суспільне пізнання тільки поглиблює усвідомлення ризику. Чим більш глибоким є вимірювання ризиків, тим більше воно впливає на впевненість суспільства про неможливість уникнення ризиків. Для Н. Лумана характерне розуміння ризику в якості маркера невизначеності: «Ризик – це і до певної міри все, що може погано скінчитися. В якості протилежного йому поняття ми думаємо про «безпечний», однак негайно ж додаємо, що безпека в строгому, вільному від ризику сенсі, взагалі не існує. Значить, і поняття ризику в розхожому розумінні є універсальним поняттям, яке не виключає нічого, але лише маркує само себе в контексті своєї власної форми» [7, с. 242-243].

Висновки. Отже, спільною рисою теорії «калькулятивної раціональності» і культурно-символічної концепції ризиків є ототожнення ризику та небезпеки. Концепції ризику як небезпеки та погрози нівелюють можливість його тлумачення як атрибуту виключно людської діяльності. Дослідницькі зусилля на визначення ризику виключно як соціокультурного факту втратили концептуальну широту поглядів завдяки втраті бінарної опозиції об'єктивного та суб'єктивного. Визнання природної небезпеки в якості об'єктивного фактора та ризиків в якості суб'єктивного фактора людської діяльності, надають набагато більше можливостей для соціологічної концептуалізації ризиків ніж заплутана різноманітність соціокультурних підходів. Носієм ризиків є виключна людська діяльність, яка може бути спрямована на долання як зовнішніх загроз, так й рефлексивної невизначеності майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яницький О. Н. Социология риска: ключевые идеи / О. Н. Яницький // Мир России. 2003. – № 1. – С. 3–35.
2. Кривошеїн В. В. Ризик як соціальне явище / В. В. Кривошеїн // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2012. – № 6 (86). – С. 80–85.
3. Зубков В. И. Социологическая теория рисков / В. И. Зубков. – М. : Издательство Руди, 2003. – 228 с.
4. Стегній О. Г. Теоретико-методологічні засади дослідження феномену соціогенних ризиків / О. Г. Стегній // Український соціум. – 2009. – № 4 (31). – С. 33–46.